

**THE DIARY OF A SEVENTH FORMER. IDENTITY DILEMMAS FROM AN
INTERCULTURAL PERSPECTIVE (THE DIARY OF A HIGH SCHOOL STUDENT,
1885-1886)**

Ștefania Maria Custura,

Assist. Prof., PhD, Sapientia University of Miercurea Ciuc

Abstract: The diary of a high school student by Valeriu Braniste (1869-1928), Transylvanian writer and politician, is a text of an invaluable literary and cultural value, written when the author was a seventh grade student with The Hungarian State High School in Sibiu.

The confessions, of a troubling maturity, describe the education system in the nineteenth century, give details of the educational universe, strongly marked from an inter-cultural point of view, in a Transylvanian city in which the dominant Saxon culture cohabitated with the Romanian and the Hungarian ones. Valeriu Braniste's diaristic text is grafted on the idea that the difference is not an absolute value and that alterity is preferable to closing inside identity.

The happy encounter with the Other, reflected in x-raying with the young spirit of the seventh grader (today's equivalent of the eleventh form) the existence of a social segment almost not at all mentioned in the nineteenth century literature, the existence of teachers and students. Through Valeriu Braniste's text we place ourselves in an environment of intense cultural preoccupation, in which writing diaries had become habit and modusvivendi. The author's schoolmates keep diaries, assiduously note down daily events, read and re-read diaristic texts, to remember events and to improve themselves and to meditate on existence, in general. The rich writings of Valeriu Braniste unveil their multiple aims. Beyond being a simple aide-memoire, the diary is a form of manifesting individual freedom, but also a vehicle of knowing the self through alterity, opening to self and the Other.

Keywords: identity, alterity, inter-culture, education, diary writing

Motto: „Personal, între un fapt divers care captează punctele de ruptură ale lumii (ca să-l citez pe Glucksmann) și o informație plată, prefer poezia tulburătoare a primului.” (Matei Vișniec)¹

Jurnalul *septimanului* (echivalentul clasei a XI-a din zilele noastre)² Valeriu Braniște, elev al Liceului maghiar de stat din Sibiu, scris la sfârșitul secolului al XIX-lea cu o asiduitate și o migală necunoscute azi celor de vârsta tânărului diarist, reprezintă o raritate în literatura română. Este vorba nu neapărat de vârsta celui care se confesează (*Jurnalul adolescentului miop* a lui Eliade a fost scris, în fond, când autorul avea cam aceeași vârstă), cât mai ales de atmosfera socio-politică în care s-a format și a scris tânărul Braniște, viitor membru al Consiliului Dirigent al Transilvaniei, apoi (din 2 decembrie 1918) ministru fără portofoliu, iar din 1919 ministru al Instrucțiunii Publice din Transilvania și Banat, în locul lui Vasile Goldiș. Viitorul redactor al „Tribunei” din Sibiu a lăsat posterității pagini generoase de literatură autoscopică, jurnale, *Amintiri din închisoarea de la Szeged* și un *Jurnal* din anul 1921,³ care, la o revizitare din perspectiva lectorului contemporan, oferă un fundament solid pentru analiza binomului identitate-alteritate, într-un mediu intercultural, care repune în discuție raportul minoritate-majoritate. Valeriu Braniște este jurnalist, filosof și om politic al Ardealului, militant neobosit pentru drepturile românilor, membru al Academiei Române din 1919, autorul unei strălucite teze de doctorat despre personalitatea lui Andrei Mureșanu. Cu o operă reunită sub pactul autoficțiunii (jurnal, memorii, corespondență), marginalizată inițial din rațiuni politice, condamnată apoi din motive estetice viețuirii în sertar, din cauza lipsei de priză la critica literară și la publicul cititor al genului umil, odată cu ascensiunea și canonizarea speciei, jurnalul lui Valeriu Braniște a fost publicat, la Editura Argonaut în 2014. Miza uriașă a receptării textului său nu este literaritatea sa, care, știm că trece oricum în planul secund al interesului, mai ales în cazul jurnalelor exterioare, care au un pronunțat caracter documentar. Este vorba, însă de un

¹Vișniec, Matei, *Dezordine preventivă*, 1985

²Braniște Valeriu, *Diariul meu de septiman (jurnal de licean, 1885-1886)*, Editura Argonaut, Cluj, 2014

³*Pagini răslețe*, 1910, Lugoj

Amintiri din închisoare. Însemnări contemporane și autobiografice, postum, București, 1972

Oameni, fapte, întâmplări, postum, Cluj-Napoca, 1980

De la Blaj la Alba Iulia, postum, 1980, 2003

Correspondență, 4 volume, postum, 1985

amplu rezervor imagologic, de *istorie paralelă*, o *istorie secretă* a românilor din Transilvania aflată sub dominația monarhiei bicefale, la sfârșitul secolului al XIX-lea. O mărturisire, în acest sens, din data de 1 decembrie 1885, de la o oră de Geografie politică este grăitoare: profesorul „între altele a zis că cum puteți trăi *aici* (Transilvania, s.n.) în școală, în pace și armonie, cu toate că suntem de mai multe naționalități, așa putem trăi și în viață, după ce ne absolvăm studiile. Nevoia maghiarizării o documentează prin trebuința unei unități de limbă și naționalitate și în rândul doi de religiiune...Zice că celelalte state au trecut prin faza aceasta, de exemplu Germania. Sunt 42 de milioane de nemți și 3 milioane de slavi și nemții i-au germanizat pe aceștia. Ce mai proporțiune! Germania cu 42 milioane germani, Ungaria cu 5 milioane unguri, iar prima cu 3 milioane de negermani, ultima cu 10 milioane !”⁴

Valeriu Braniște a fost un om al cărții, scrisul rămânând o preocupare constantă a mult prea scurtei sale existențe pământești. Nu numai paginile de jurnal, dar și cele cinci volume de corespondență cu personalități ale vremii sale reprezintă o sursă a cercetării din perspectivă imagologică a unei *forma mentis* care caracterizează Transilvania interculturală și multilingvă.

Jurnalul unui septiman consemnează cu o voluptate a detaliilor existența cotidiană a elevului român în Sibiul intercultural, începând cu 25 iunie 1885 până în 17 aprilie 1886. Plăcerea scrisului, devenit obișnuință zilnică, moda jurnalului în rândul tinerilor sunt cunoscute și le evocă și diaristul în mai multe rânduri. „Am rămas la Aramis unde am băut o cafea⁵. După aceea am cetit diariul lui de astă iarnă, ce conținea reminiscențe foarte interesante...”⁶ Nevoia autodefinirii, a afirmării de sine prin scriitură răspunde unei necesități ontologice, în cazul conviețuirii cu alteritatea, definită în termenii unei majorități etnolingvistice, care își impune autoritatea din toate punctele de vedere. Textul său îndeplinește toate clauzele care stau la baza funcționării literaturii diaristice: fragmentarism, simultaneitate, calendaritate și o debordantă doză de sinceritate. *Diariul* septimanului îndeplinește funcția de bază a oricărui text confesiv, devine un confident al liceanului, un aide-memoire, un partener de dialog pe teme culturale, religioase, dar mai ales național-identitare. Așa cum vom vedea, jurnalul septimanului urmărește

⁴Braniște, Valeriu, *Diariul meu de septiman (Jurnal de licean, 1885-1886)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2014, p. 229

⁵ autorul folosește frecvent acest termen, referindu-se la *cafea*

⁶Braniște, Valeriu, *Diariul meu de septiman (Jurnal de licean, 1885-1886)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2014, p. 13

pas cu pas traseul devenirii sinelui, procesul de autodefinire, jalonat de interacțiunile permanente cu alteritatea, cu Celălalt, reprezentat, în cazul de față de cele două etnii, cea săsească și cea maghiară. Raportat în principal la domeniul confesiunii, relația identitate-alteritate se desprinde discret din corpusul general al jurnalului, având drept fundal sistemul educațional german de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Textul diaristic al lui Valeriu Braniște oferă perspective distincte de analiză, de apropiere de substanța acestuia. Centrul de greutate se deplasează către *hic et nunc*, evenimentialul pătrunde în pagină aproape concomitent cu momentul trăirii. Surprinde ușurința cu care cititorul pătrunde, grație plăcerii de a povesti a autorului, în intimitatea unui secol, al vieții sale cotidiene, consemnate aproape la nivelul epidermei, pentru că jurnalul răspunde unei filosofii a itineranței, în termenii binecunoscuți ai lui Andrei Pleșu⁷. Conform acestei viziuni, călătoria este nu numai fizică, dar și livrescă. Existența umană este, în toate etapele ei, un drum, un parcurs, un interval. Intervalul pe care diaristul ne invită să-l însoțim ne poartă prin mediile liceale și culturale ale Sibiului de la sfârșitul secolului al XIX-lea, la ore de curs, examene, sărbători și petreceri ale tineretului, la spectacole de teatru și concerte și în excursii pe plaiuri transilvane. Se concretizează, astfel, în pagini de nedisimulată sinceritate (și sinceritatea este creație, în viziunea lui Radu Petrescu, citat de Anca Maria Criste⁸, nefiind la îndemâna oricui să se confeseze, fără a-și oculta eul) un *modus vivendi* specific unei anumite geografii identitare. Școala sibiană, considerată una dintre cele mai prestigioase ale vremii sale, plasează actul educativ sub semnul multilingvismului și al deschiderii spre universalitatea valorilor umaniste greco-latine. Iată, în acest sens, o confesiune din data de 9 septembrie: "M-am sculat la 7 ½ ore, am băut cafea și am mers la școală. Ora I. Germană- au răspuns mai mulți, profesorul a clasificat. Adică Balázs e primul care a început cu darea calculelor. Ora II. Greacă-profesorul încă a clasificat, eu n-am răspuns. Ora III-Maghiară-ne-a dat lecțiune mai departe și ne-a explicat-o."⁹ Procesul formării intelectuale printr-un sistem școlar de rigiditate prusacă, acționează convergent procesului de formare identitară, având ca finalitate integrarea individului în societate. Adunate sub numitorul comun al pluralismului și al toleranței, confesiunile lui Valeriu Braniște, reiterează ideea formării

⁷Pleșu, Andrei, *Despre îngeri*, București, Editura Humanitas, 2003, p. 100

⁸Criste, Anca Maria, *Jurnalul intim sau „ficțiunea nonficțiunii”* în Nord Literar, 2(21), februarie, 2005

⁹Braniște, Valeriu, *Diariul meu de septiman (Jurnal de licean, 1885-1886)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2014, p. 110

conștiinței identitare și pe aceea a acceptării alterității prin intermediul *Cărții*. Căci ea este metafora centrală a jurnalului său. Ceea ce îi unește pe tinerii români (minoritari în Sibiu), maghiari și sași este plăcerea de a citi și de a scrie. Nu sunt puține zile în jurnalul septimanului care să nu fixeze titlul și autorul vreunei opere în limba greacă, latină, maghiară, germană sau română, care să nu-l fi fascinat pe tânăr sau care să nu fi invitat la reflecții pe teme religioase, culturale sau naționale. Închiderii în propria identitate națională, autorul preferă deschiderea și acceptarea alterității, cu toate că paginile de jurnal evocă momente de răbufnire națională, cum ar fi acesta: „Azi n-am avut prelegeri fiindcă e ziua Elisabetei. Am ieșit în piață, era paradă. Pe toate edificiile publice sunt steaguri săsești și ungurești, ba și austriece, dar tricolorul meu iubit, pentru care mi-aș sacrifica toate, viața mi-aș da-o , tricolorul meu iubit nu l-am văzut. Oare când ne va veni și nouă timpul să-l vedem fâlfâind fălos și măreț în toate locurile, oare când va veni timpul când vor putea cânta românii în patru unghiuri „Românași, copii de bravi/ De astăzi nu mai suntem sclavi.”¹⁰ Educația umanistă, lectura cu frecvență zilnică din clasicii literaturii greco-latine, este suportul dialogului intercultural, cu efecte asupra identității. Multilingvismul, obiceiurile altor culturi sunt factorii coagulanți ai acesteia. Cantitatea copleșitoare de cărți citite în alte limbi,¹¹ dar și cele în română, presa culturală citită cu frecvență aproape cotidiană, finele observații critice și estetice, dar și remarci pertinente privind calitatea unor traduceri literare sunt în măsură să stârnească admirația pentru inteligența superioară a generațiilor de intelectuali români din Ardeal, dar, în egală măsură, comparând cu sistemul educației umaniste ale zilelor noastre, jurnalul lui Valeriu Braniște este un barometru ce indică dimensiunea aproape catastrofică a reducerii educației umaniste la aproape nimic. Cele câteva sute de pagini ale confesiunilor reprezintă o călătorie livrescă din Antichitate și până în prezentul diaristului, o revizitare a capodoperelor literaturii universale și a celei românești.”m-am pus și am cetit niște notițe bibliografice despre *Rumänische Dichtungen* de Carmen Sylva și am extras din *Divina*

¹⁰idem, p. 210

¹¹Diefenbach, *Volkerkunde Europas*, care la data de 6 iulie, devin pretextul notațiilor pe marginea originii limbii și poporului român și al caracterului latin al acestuia; Seneca, din care diaristul citează în limba latină; cărți pe tema istoriei popoarelor europene, cu accent deosebit pe istoria dacilor, a romanilor; clasicii literaturii germane, printre alții Heine și Lessing, literatură română, cu admirație pentru Alecsandri și *Junimea*, dar și nuvelele lui Carmen Sylva -lista fiind una copleșitoare. O obișnuință constantă, este însă citirea *Convorbirilor literare*, considerată de autor cea mai importantă revistă de cultură a vremii. În mod interesant, acesta nu consemnează aproape nimic despre Eminescu, scriind însă elogios despre Alecsandri, considerat cel mai important scriitor contemporan. Remarcăm, de asemenea, interesul viitorului student la Filosofie pentru articolele și traducerile lui Titu Maiorescu din filosofia germană.

Comedia Infernul de Dante Alighieri.”¹² sau „am cetit mai multe poezii germane (de Schiller etc) traduse românește în proză și am cetit o poemă orientală de H.Grandea, *Emiri*, dedicată amicului său Mehmed Said. Poema numită mi-a plăcut foarte bine (sic!), e bine scrisă, versul curge, descrierea e minunată.”¹³ Existența septimanului pare să se confunde cu plăcerea cititului și a scrisului, tot ceea ce întâmplă cu sine și merită consemnat în jurnal se circumscrie acestei principale preocupări. Familiaritatea cu care tânărul scriitor alternează registrele limbii materne cu cele ale altor limbi este de toată admirația. De fapt, lectura celor cinci caiete ale *Diariului* reprezintă o provocare la nivelul lexicului său, căci autorul, folosește în mod uzual termeni din limba germană și maghiară, în corpul textului în limba română și recurge și la citarea unor cugetări și maxime din latină și greacă, ceea ce, pentru un lector român poate reprezenta un efort constant de descifrare.

Identitatea autorului se compune dintr-un complex sistem relațional, fiind atât una personală, dar și una colectivă, determinată de apartenența națională. Acesta trăiește și scrie într-o zonă de confluente, de conviețuire a diferitor etnii, iar întâlnirea cu alte culturi este capabilă să genereze situații comunicative, un joc în care părțile implicate își recunosc unii altora alteritatea și diversitatea. O întrebare rămâne totuși deschisă, și anume cea referitoare la modul în care identitatea și alteritatea se atașează condiției de minoritar și majoritar (etnic, lingvistic, religios etc.) Diaristul pare să își formuleze propriile răspunsuri, într-un proces de cristalizare a propriilor poziții ca reprezentant al etniei române, minoritară „la ea acasă.” O observație din data de 9 septembrie pare să elucideze poziția diaristului prins în mijlocul acestui joc al delimitărilor identitare:”...am citit *Tageblattul* de luni și marți. Lucruri colosale: comitetul de acțiune al iredentei române a edat o proclamațiune la românii de peste Alpi. Partea primă e `a la un articol din *Tribuna*, dar partea a doua e revoluționară. Recearcă pe români la revoluțiune, să omoare (cu dinamit), să împuște baronii etc. maghiari, să nu mai aibă încredere în împărat, căci el încă e un tiran ca și ceilalți. Să fie fanatici românii căci numai așa își vor ajunge ținta etc.”¹⁴ Diaristul face o atentă revistă a presei, citește articole din *Pester Lloyd*, din *Neues Pester Journal* și din *Budapester Tageblatt*, considerând că părerea celui din urmă este cea mai pertinentă.” Zice că

¹²Braniște, Valeriu, *Diariul meu de septiman (Jurnal de licean, 1885-1886)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2014, p. 48

¹³idem p. 49

¹⁴Braniște, Valeriu, *Diariul meu de septiman (Jurnal de licean, 1885-1886)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2014, p. 110

nemulțumirea românilor e un rău însemnat pentru țară și regimul ar trebui să-l vindece, dar nu prin represalii, ci prin tact politic pe calea legilor pentru naționalități, lăsându-le românilor drepturile lor.”¹⁵ În dimensiunea sa națională, jurnalul septimanului consemnează lupta de supraviețuire etnică, efortul unei etnii de a-și consolida identitatea într-un mediu comunicational intercultural și potrivit etniilor considerate minoritare. Confesiunile din 17 „Udrea”¹⁶ definesc în termeni duri raportul cu etnia maghiară, majoritară și dominatoare și nevoia românilor de a-și construi o dublă identitate, una profundă și autentică și o pseudo-identitate, pentru relațiile cu alteritatea. Pretextul reflecțiilor din care vom cita îl constituie invitarea elevilor români în așa-numitul *Kulturegylet*¹⁷ pentru a susține cauza maghiarimii. Acestea sunt nu numai argument al maturizării și al profunzimii în gândire, dar se constituie într-un diagnostic necruțător privind soarta popoarelor mici, tolerate de mari imperii: „Lucru e șod (ciudat, n.n), naționalismul și antipatia noastră ne oprește (sic!) a da ceva acestei instituțiuni al cărei scop exprimat e ștergerea numelui de român din țeara aceasta. De altă parte, noi suntem studenți la gimnaziul de stat, suntem constrânși de împrejurări a ne acoperi simțămintele noastre și a simula entuziasm pentru cauza maghiară.”¹⁸ Numeroasele observații ale autorului pe tema relațiilor interetnice converg către principiul cooperării și compromisului. Interculturalitatea concentrează în sine nu numai experiențe de conviețuire ale culturilor diferite, ci și experiențe (adeseori nefericite) ale interacționării între indivizi, de acceptare și întărire a alterității fiecăruia. Din punctul de vedere al hermeneuticii, interculturalitatea se referă nu numai la trecerea granițelor dintre diferitele culturi, dar se referă și la un anumit câmp cultural, generat de fiecare grup în parte. În jurnalul septimanului Valeriu Braniște se construiește acest câmp al unei minorități culturale, cea română, în Sibiul sfârșitului de secol al XIX-lea, care își consolidează poziția culturală printr-o educație exemplară, prin multilingvism și păstrarea religiei, pentru a satisface nevoile de autoîmplinire a statutului minoritar. În fond, chiar jurnalul elevului Braniște este întruchiparea luptei pentru păstrarea propriei identități și pentru conservarea, în scris, pentru eternitate, a memoriei colectivității căreia îi aparține. Dificilă misiune pentru un tânăr student, de a purta un război cu uitarea, cu fetele pe care le poate juca memoria colectivă, în vremuri tulburi, care nu prevesteau

¹⁵idem, p. 111

¹⁶denumirea populară pentru luna decembrie

¹⁷asociație culturală, cerc literar- în limba maghiară

¹⁸Braniște, Valeriu, *Diariul meu de septiman (Jurnal de licean, 1885-1886)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2014, p. 251

nimic bun pentru românii din Transilvania. În dialogul cu propria identitate, Valeriu Braniște a întrevăzut șansa imortalizării unui moment din istoria neamului său, conștient de condiția fragilă și de contextul politico-istoric deloc favorabil acestuia. Astfel se explică nevoia de a spune cât mai *mult*, de a oferi detalii despre școală, lecturi, cărți, presa vremii etc. Imaginea lui *homo intellectuallis*, născut din paginile confesive, omul cu cartea, poliglot, instruit, cunoscător al filosofiei greco-latine, cititor exersat de literatură română și străină, vorbitor de latina și greacă (unele cuvinte, pasaje din jurnal sunt scrise cu litere grecești, pentru a forma un soi de cod secret, cunoscut doar de diarist) este argumentul principal al refuzul unei etnii de a fi considerată minoritară. Maestrul Eckhart vorbea de *inimă a intelectului*, iar aceasta bătea la sfârșitul secolului al XIX-lea, pentru a defini identitar o nație. Jurnalul septimanului Braniște nu este altceva decât o înfruntare simbolică cu alteritatea. Iar armele pe care tânărul le ia cu sine în acest război sunt stiloul și cunoștințele sale.

Paginile de jurnal dezvăluie și o etică a întâlnirii cu alteritatea. Teoria îi aparține lui Jean Baudrillard, în viziunea căruia „Contrariul eticii este refuzul altului, închiderea față de ceea ce nu cunosc, care este dintr-o altă cultură, care are alt mod de gândire și pe care-l voi considera ca exterior tribului meu. A întâmpina exteriorul este, cred, gestul fundamental al oricărei etici și el constă în a refuza frontiera pe care comunitatea la care simt că aparțin istoric mi-o impune.”¹⁹ Întâlnirea cu celălalt, înțeles din punct de vedere cultural reprezintă un moment de reală plăcere pentru tânărul setos de plăceri estetice. Bunăoară contactul cu literatura lui Arany Janos, îi provoacă următoarele reflecții: „...am cetit cântul VIII din Arany-Toldi Szerelme. E interesant. Stilul minunat.”²⁰ La fel de elogios vorbește despre literatura lui Vörösmarty, în textele căruia găsește similitudini cu folclorul românesc. Într-o observație din data de 18 februarie își arată interesul pentru Petöfi. Alteritatea este dimensionată nu numai cultural, ci și la nivelul întâlnirilor personale. Etica discursului intercultural se bazează pe acțiuni orientate către înțelegerea recipocă. Orice comunitate ființează pe baza dialogului, iar paginile de jurnal mărturisesc despre întâlniri stimulative, activante cu Celălalt, momente al căror ultim efect este menținerea și consolidarea propriei identități.

¹⁹ Baudrillard, Jean, Guillaume, Marc, *Figurile alterității*, Pitești, Editura Paralela 45, 1994, p.13

²⁰ Braniște, Valeriu, *Diariul meu de septiman (Jurnal de licean, 1885-1886)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2014, p. 253

Bibliografie

1. Baudrillard, Jean, Guillaume, Marc, *Figurile alterității*, Editura Paralela 45, Pitești, 1994
2. Braniște, Valeriu, *Diariul meu de septiman (Jurnal de licean, 1885-1886)* Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2014
3. Criste, Anca Maria, *Jurnalul intim sau „ficțiunea nonficțiunii”* în Nord Literar, 2(21), februarie, 2005
4. Pleșu, Andrei, *Despre îngeri*, Editura Humanitas, București, 2003
5. Vișniec, Matei, *Dezordineapreventivă*, Editura Cartea Românească, București, 2011